

УДК 159.9.019.4-042.72-053.6

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Бочаріна Н.О., Костюк О.Г.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

Стаття присвячена проблемам адикції в юнацькому віці. Автор розкриває особливості юнацького віку та передумови розвитку адиктивної поведінки. Визначаються фактори виникнення залежностей неповнолітніх. Розглядаються адикції, що найчастіше зустрічаються в юнацькому віці, а саме: наркоманія, алкоголізм, куріння та ігрова залежність. У статті розкривається не тільки перелік залежностей, а й те, як воно розвивається в юнацькому віці.

Ключові слова: адиктивна поведінка, юнацький вік, наркоманія, алкоголізм, тютюнопаління, ігрова залежність.

Постановка проблеми. Проблема адиктивної поведінки за останні десятиліття набула значної актуальності у всьому світі. На сьогоднішній день прослідковується стійка тенденція до інтенсивного зростання рівня адиктивної поведінки в юнацькому середовищі, що пов'язане зі зловживанням психоактивних речовин, алкогольною залежністю, тютюнопалінням, інтернет-залежністю, гемблінгом та ін. Масштаби поширення різного роду адикцій ставлять під загрозу фізичне, моральне та психологічне здоров'я людини. На фоні наркоманії зростає рівень злочинності, адже схильна до адикцій людина не вважає за необхід-

не дотримуватись правил, традицій та норм. Також зростає ризик зараження на такі інфекційні хвороби як гепатит та ВІЛ-інфекція. Тютюнопаління є причиною виникнення багатьох хронічних захворювань. Розповсюдження комп'ютерів та різноманітних гаджетів призводить до більшої зацікавленості юнаків в віртуальному світі ніж в реальному. Трапляються випадки коли людина так захоплюється віртуальним життям, що вже не бачить різниці, і вбиваючи в комп'ютерній грі, захоплюється настільки, що може шкодити оточуючим. Щоб позбутися адиктивної поведінки, до справи мають долучитися батьки, вчителі та пси-

холог. Не завжди батьки помічають залежність своєї дитини, або якщо і помічають, то не знають як з нею боротися. Тому важливо щоб в навчальних закладах були кваліфіковані спеціалісти, які б могли попередити або допомогти позбутися юнакові його залежності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемою адиктивної поведінки займалося чимало вітчизняних та зарубіжних психологів. Адиктивна поведінка досліджувалася у працях Н.Ю. Максимової, Л.Г. Леонова, Н.Л. Бочкарьова, А.В. Гоголева. Моделі формування залежних розладів досліджували Б.С. Братусь («зсув мотиву на мету»), Б. Уайнхолд (стадії розвитку залежності), Л. Бурбо (психодинамічний підхід до залежності), А. Янова (залежність як захист від первинного болю). Останнім часом підвищився інтерес до адикцій неповнолітніх, що простежується в роботах Ц. Короленка, В. Менделевича, О. Безпалько, А. Капської, Н. Заверіко, О. Карпенко, М. Окаринського, П. Гусака, Н. Бурмаки, О. Савчука, Т. Мартинюк, І. Шишової, О. Мурашкевича. Всі ці дослідники займалися вивчення проблеми адикцій та присвятили безліч своїх праць розробці даної проблеми.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на досить велику кількість публікацій по даній проблемі невирішеним залишається питання зменшення кількості індивідів з адиктивною поведінкою в юнацькому віці.

Мета статті – розкрити особливості прояву адиктивної поведінки юнаків.

Виклад основного матеріалу. В юнацькому віці спостерігаються часті прояви адиктивної поведінки і поглиблення різних її форм, що може пояснюватися низьким рівнем інтелектуального розвитку, незавершеним процесом формування особистості, негативним впливом оточуючого соціуму.

На думку С. Белічевої, в основі адитивної поведінки знаходиться патологічний розвиток окремих біологічних і соціальних потреб, формування їх, як правило, починається саме в підлітковому та ранньому юнацькому віці і надалі набуває стійкого характеру, що складно піддається корекції [2].

У період раннього юнацького віку активно відбувається соціальне та особистісне самовизначення. Головними психологічними надбаннями у цьому періоді, за визначенням І. Кона, є відкриття свого внутрішнього світу, усвідомлення своєї неповторності та унікальності. Особистість раннього юнацького віку потребує не стільки незалежності від дорослих, скільки чіткої орієнтації та визначення свого місця в житті. Це приводить до необхідності розвитку інтегративних механізмів самосвідомості, формування світогляду та життєвих позицій. В цей період юнацтво має впоратись з великою кількістю завдань розвитку – з більшою, ніж в будь-який інший період майбутнього життя [6].

Причини адиктивної поведінки осіб раннього юнацького віку складні та багатоаспектні: від економічних і соціальних до психофізіологічних. Проте жодна з названих причин не є вирішальною, не може виступати визначальною у виникненні адикцій у конкретного юнака.

Займаючись вивченням соціальної ситуації розвитку молоді Б. Ткач довів, що передумова-

ми вживання психоактивних речовин є неповна сім'я, вживання психоактивних речовин членами сім'ї, сімейні конфлікти та погані взаємини між членами родини, негативний стиль сімейного виховання, погані успіхи в навчанні [11]. Вчений зазначав, що «для молоді, яка епізодично вживає алкоголь, властиві такі характеристики, як надмірна орієнтація на вплив середовища, не-конформні тенденції у міжособистісних взаєминах, тенденція до поглиблення домінування, агресивності і незалежних рис поведінки з частковим усвідомленням своїх неконформних тенденцій, яскраво виражені акцентуації характеру, домінування деструктивної агресії над конструктивною, послаблення контролю своєї поведінки, низький рівень емпатії та схвалення агресивної поведінки загалом, домінування екстернального локусу контролю» [11, с. 77].

Спадковість та генетичні фактори також можуть обумовлювати схильність до вживання алкоголю чи наркотиків, однак не означає чіткої закономірності (якщо батьки залежні від алкоголю, то і діти теж будуть). На сьогоднішній день існують дані, що свідчать про те, що діти, які народилися у сім'ях, де батьки вживають алкоголь чи наркотики, мають більший ризик узалежнення, ніж діти здорових батьків. Проте, проблеми вживання алкоголю та наркотиків у юнацькому віці виникають не лише неблагополучних сім'ях, а й у достатнього благонадійних, матеріально забезпечених [12].

Важливим фактором вживання тютюну, алкоголю та наркотиків юнаками є «гонитва за модою», вплив сучасних неформальних іміджевих тенденцій. Куріння, вживання алкоголю, азартні ігри тощо сприймаються молодими поколінням як зовнішні ознаки дорослого життя і найлегші способи досягнення бажаної дорослості.

А. Барінова відносить до адиктивних проявів юнаків наркоманію, алкоголізм, токсикоманію, куріння а також ігрову залежність [1]. Тому в даній роботі буде детально розглянуто саме ці види адикцій.

Поняття «наркоманія» походить від грецьких слів «нарко» – заціпеніння, отупіння, одуріння та «манія» – пристрасть, божевілля. Під цим поняттям розуміється не тільки стимулювання наркотичними речовинами появи збудженого чи пригніченого стану центральної нервової системи, але й пристосування організму до них, бажання їх приймати без вагомих на те причин: болю, втоми, страху тощо. Головною причиною такої пристрасті є ейфоричний ефект, який виникає при вживанні наркотиків. Слово «ейфорія» також давньогрецького походження й означає – піднесений, радісний настрій, почуття задоволення, повного благополуччя, що не відповідає об'єктивним обставинам та реальному стану організму [3].

На початок уживання наркотиків серед молоді, передусім впливає мода, прагнення влитися в те оточення, компанію, яка для юнака важлива, цікава і де споживання різних видів наркотичних речовин – норма. Перші «спроби» можуть бути продиктовані потребою самоствердитись, завоювати популярність, цікавістю. Значну роль також відіграє недостатня дисциплінованість, незрілість характеру, слабкий самоконтроль та контроль з боку батьків, підвищений інтерес до незнайомих відчуттів.

Частіше юнаки отримують наркотики від однокласників, дівчата – від знайомих молодих людей або чоловіків, старших за віком. Джерелом інформації про доступність наркотичних речовин та ефект від їх вживання є неформальні групи ровесників, які відіграють роль «вчителів». Так отримуються інформація про наркотики, прилучаються до їх вживання. При потребі група може «допомогти» своєму члену, однак вийти з «наркотичної петлі» через тиск її членів або страх втратити з нею контакт практично неможливо. Сьогодні наркоманія – це «біла чума», що поступово вбиває здорові клітини нервової та інших систем організму, а людина цього не усвідомлює та не розуміє [9].

У більшості випадків вживання наркотичних речовин пов'язано з бажанням поспробувати щось нове, розширити свій спектр відчуттів. За для досягнення максимального ефекту шукаються нові способи введення, нові речовини і різне поєднання цих речовин. Від легких наркотиків відбувається досить швидкий перехід на більш сильні речовини. При вживанні наркотичних речовин у юнаків швидко виникає спустошеність, він стає замкненим у собі.

Алкоголізм – захворювання, що викликається систематичним вживанням спиртних напоїв. Характеризується наявністю патологічного потягу до них і призводить до психічних і фізичних розладів і порушень соціальних стосунків особи, яка страждає від цього захворювання [7].

Автори посібника «Соціальна педагогіка» за редакцією М. Галагузової виділяють такі характерні особливості дитячого алкоголізму:

1) швидке звикання до спиртних напоїв. Якщо у дорослої людини перехід від пияцтва до алкоголізму триває 5-10 років, то в дитини – в 3-4 рази швидше);

2) злякисне протікання хвороби (організм перебуває на стадії формування, стійкість центральної нервової системи до дії алкоголю – знижена, внаслідок чого відбуваються глибокі руйнівні процеси);

3) вживання дитиною значних доз алкоголю (суспільство не схвалює вживання алкоголю дітьми, тому вони п'ють таємно, всю дозу приймаючи одночасно);

4) швидкий розвиток запоїв (стає нормою пити з будь-якої причини, потреба повного сп'яніння, оскільки в стані легкого сп'яніння відчують себе невпевнено);

5) низька ефективність лікування [10].

У результаті регулярного вживання спиртного підвищується стійкість до алкоголю та починає формуватися потяг до нього. В цей момент починає формуватися характер особи. Учні втрачають інтерес до навчання, прогулюють навчання, грубо ведуть себе з оточуючими їх людьми.

Токсикоманія в даний час являє собою один із найбільш розповсюджених і небезпечних видів наркоманії. Викликаючи серйозні порушення в роботі організму та сильну залежність, токсикоманія відрізняється від наркоманії тільки з юридичної сторони: вона включає прийом речовин, не віднесених до групи наркотиків, і на них не розповсюджується правова та кримінальна відповідальність, які діють по відношенню до нар-

команів [4].

При токсикоманії юнаки вживають хімічні речовини з галюциногенною дією переважно через легени, шляхом вдихання парів. Розрізняють наступні види токсикоманії в залежності від вживаних речовин:

1. Засоби побутової та промислової хімії: розчинники, фарба, лаки, бензин, ефір, клей, що містить толуол.

2. Токсикоманія газом: пропан, бутан, ізобутан. При вдиханні парів цих речовин утворюються, що входять до їхнього складу, отруюють центральну нервову систему. Вони швидко руйнують мозкові бар'єри, викликають незворотні зміни в корі головного мозку і зниження інтелекту. Деякі з них також присутні в пральних порошках та миючих засобах.

3. Лікарська токсикоманія: снодійні та транквілізатори, стимулятори центральної нервової системи, антигістамінні препарати. Шкода в цьому випадку залежить від виду вживаних лікарських препаратів [5].

Небезпека токсикоманії заключається в тому, що в результаті отруєння парами летючих хімічних речовин (парів клею, бензину, побутових аерозолів, речовин для розведення фарби та ін.) веде до серцевої недостатності, розладів центральної нервової системи. Токсикоманія частіше всього виникає у бездоглядних, безпритульних дітей. Систематичне отруєння такими парами викликає порушення поведінки, аутоагресивні дії [13].

Куріння – це небезпечне захворювання, що приводить до погіршення стану здоров'я. До певного часу нікотин діє на організм непомітно, приховано. Серед причин поширення куріння в ранньому юнацькому віці виділяють негативний приклад батьків, реклама цигарок, перегляд кінофільмів, невміння організувати дозвілля [13].

У юнацькому віці куріння переважно носить психологічний характер, хоча вже є і ознаки фізіологічної залежності. У молодих курців сильніше виявляється ризик дезадаптації в умовах стресу, більш виражена нервово-психічна нестійкість [14].

До основних причин початку паління в юнацькому віці дослідники відносять:

1. Молодь наслідує старших – своїх батьків та інших дорослих;

2. З самого дитинства індивіду «промивається мозок» рекламою тютюнових виробів;

3. Дехто починає курити через тиск однокласників, щоб бути прийнятим у певну групу;

4. Потреба здобути більше впевненості в собі і мати децю вищий статус в очах ровесників [12].

Ігрова залежність являє собою одну з форм психологічної залежності, яка проявляється у вигляді патологічної тяги до азартних ігор (казино, ігрові автомати, онлайн-ігри, комп'ютерні ігри).

Американські психотерапевти виділили такі психологічні причини ігроманії:

– самотність, хронічна туга. Люди, схильні до меланхолії, тобто ті, у кого рівень ендорфінів в крові знижений, в гонитві за ейфорією гарантовано «підсаджуються» на гру;

– схильність до імпульсивної поведінки. Подібно до наркотиків, ігроманія насамперед небезпечна для творчих людей – тонка психічна орга-

нізація більш схильна до руйнування під пресом біохімічного ефекту;

– фінансові проблеми. За відсутності коштів люди сподіваються на виграш [8].

У патологічних гравців порушені такі психічні функції, як сила волі і здатність до прийняття рішень. Саме порушення процесів прийняття рішення і гальмування призводить до того, що хронічний гравець прагне до миттєвого задоволення, не звертаючи уваги на такі серйозні наслідки як погані стосунки з родиною, проблеми з навчанням тощо.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, при формуванні адиктивної поведінки юнаків, становленні його життєвої позиції значної уваги приділяється безлічі дисоціалізуючих чинників, кожен з яких сам по собі не призводить до залежності, але їх комплексна дія послаблює адаптаційні можливості людини, робить її вразливою до проблем і збільшує вірогідність того, що за певних обставин він може залучитись до вживання тютюну, алкоголю чи наркотиків.

Список літератури:

1. Барінова А.Н. Педагогические аспекты профилактики вредных привычек у юношей: дис. [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.dslib.net/obw-pedagogika/pedagogicheskie-aspekty-profilaktiki-vrednyh-privyчек-u-junoshej.html>
2. Беличева С.А. Основы превентивной психологии / С.А. Беличева. – М.: Редакционно-изд. центр Консорциума «Социальное здоровье России», 1994. – 221 с.
3. Генкова Л.Л., Славков Н.Б. Почему это опасно. – М.: Просвещение, 1989. – 96 с.
4. Журунова М.С., Абишева З.С., Асан Г.К., Исакова У.Б., Даутова М.Б., Жетписбаева Г.Д., Исмагулова Т.М., Раисов Т.К. Токсикомания и ее последствия // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2016. – № 1-4. – С. 530-532.
5. Кэрролл Фалковски. Опасные наркотики – М.: Институт Общегуманитарных Исследований, 2002 – 256 с.
6. Кон И.С. Психология старшеклассника / И.С. Кон. – М.: Просвещение, 1980. – 192 с.
7. Краснова М.Н. і Куценко Г.І. «Обережно: алкоголь!». – Москва: «Десс КОМ», 2002. – 688 с.
8. Максимова Н.Ю. Психологія адиктивної поведінки: Навч. посіб. – К.: ВПУ «Київський університет», 2002. – 308 с.
9. Плахтій П.Д. Основы медичних знань: навчально-методичний посібник / П.Д. Плахтій, Л.С. Соколенко, Н.В. Гутарева. – Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 2013. – 268 с.
10. Социальная педагогика: Курс лекций / Под ред. М.А. Галагузовой. – М.: ВЛАДОС. – 2000. – 416 с.
11. Ткач Б.М. Індивідуально-психологічні та нейропсихологічні особливості молоді з адиктивною поведінкою: дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.04 / Богдан Миколайович Ткач. – К., 2006 – 211 с.
12. Тютюн, алкоголь, наркотики в молодіжному середовищі: вживання, залежність, ефективна профілактика / О.О. Яременко, О.М. Балакірева, О.Р. Артюх та ін. – Київ, 2005. – 193 с.
13. Шевців З.М. Основы соціально-педагогічної діяльності. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.
14. Escobedo L.G. Relationship between depressive symptoms and cigarette smoking in US adolescents / L.G. Escobedo, M. Reddy, G.A. Giovino // Addiction, 1998. – 93(3). – P. 433-440.

Бочарина Н.А., Костюк Е.Г.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди

ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ АДДИКТИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ В ЮНОШЕСКОМ ВОЗРАСТЕ

Аннотация

Статья посвящена проблемам аддикции в юношеском возрасте. Автор раскрывает особенности юношеского возраста и предпосылки развития аддиктивного поведения. Определяются факторы возникновения зависимостей несовершеннолетних. Рассматриваются аддикции, наиболее часто встречающихся в юношеском возрасте, а именно: наркомания, алкоголизм, курение и игровая зависимость. В статье раскрывается не только перечень зависимостей, но и то, как оно развивается в юношеском возрасте.

Ключевые слова: аддиктивное поведение, юношеский возраст, наркомания, алкоголизм, табакокурение, игровая зависимость.

Bocharina N.A., Kostyuk E.G.

Pereyaslav-Khmelnytsky Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University

FEATURES OF ADDICTIVE BEHAVIOR IN YOUTH AGE

Summary

The article is devoted to the problems of addiction in adolescence. The author reveals the features of youthful age and preconditions for the development of addictive behavior. The factors of the emergence of dependency of minors. Discusses addiction, most common in adolescence, namely: drugs, alcohol, Smoking and gambling. The article reveals not only a list of dependencies, but also how it develops in adolescence.

Keywords: addictive behavior, youth age, drug addiction, alcohol addiction, smoking, game addiction.